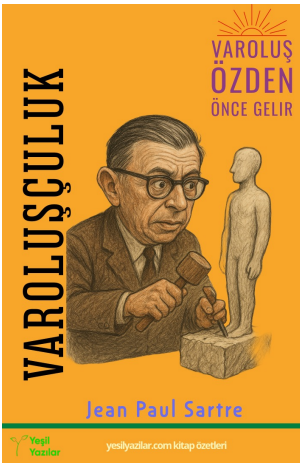

VAROLUŞÇULUK

Kategori: Etik ve Felsefe

Yazar Hakkında Bilgi

Jean Paul Sartre (1905–1980), Fransız filozof, yazar, romancı, oyun yazarı ve eleştirmendir. 20. yüzyıl felsefesinin en etkili figürlerinden biridir ve Varoluşçuluk (Existentialism) akımının önde gelen temsilcisidir.

Sartre, Varoluşçuluğu felsefi bir okul olarak popülerleştiren kişidir. Onun varoluşçuluk felsefesinin temel ilkesi "**Varoluş özden önce gelir**" tezidir.

Felsefesini sadece akademik eserlerle değil, aynı zamanda roman, oyun ve kısa öyküler yazarak da yaymıştır. Edebiyatı, varoluşçu temaları (özgürlük, kötü niyet, hiçlik) somutlaştırmak için kullanmıştır.

Hayatı boyunca Vietnam Savaşı'ndan Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na kadar birçok siyasi davada aktif rol almıştır.

1964 yılında kendisine verilen Nobel Edebiyat Ödülü'nü, bir yazarın kurumsal ödüllerle sınırlanmaması gerektiği düşüncesiyle reddetmiştir.

Başlıca Eserleri:

- Felsefe: *Varlık ve Hiçlik*
- Deneme/Konferans: *Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır*
- Roman: *Bulanık*
- Oyun: *Sinekler, Gizli Oturum*

Kitabın Konusu ve Ana Fikri

Kitabın Konusu

Jean-Paul Sartre, "Varoluşçuluk" adlı eserinde, varoluşçu felsefeyi çevreleyen yanlış anlamaları titizlikle çürüterek okuyucuyu insan özgürlüğünün, sorumluluğunun ve özgünlüğünün özüyle yüzleşmeye davet eder.

İlk olarak 1945'te bir konferans olarak sunulan bu eser, varoluşun özden önce geldiğini, yani önceden belirlenmiş amaçlarla doğmadığımızı, aksine kimliklerimizi seçimler, eylemler ve bağlılıklarla oluşturduğumuzu öne sürer.

Kitabın Ana Fikri

İnsan, önceden belirlenmiş bir doğa, amaç veya kader (öz) ile dünyaya gelmez. Aksine, insan önce var olur, dünyaya atılır. Ardından, mutlak özgürlüğü içinde yaptığı tercihler, eylemler ve projeler aracılığıyla kendi kimliğini, değerlerini ve yaşam amacını (yani özünü) kendisi yaratır.

Varoluşçuluk - Kitap Özeti

Dilimize “**Varoluşçuluk**” olarak çevrilen bu kitap, Jean-Paul Sartre’ın 1946’da verdiği bir konferansın metnidir (“Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır”) ve varoluşçuluğun temel kavramlarını, sıkça yöneltilen eleştirilere verdiği yanıtları ve insan özgürlüğüne dair filozofun tezlerini açık ve sade bir dille sunmaktadır. Bu nedenle Sartre’ın felsefesine giriş niteliği taşımaktadır.

Jean-Paul Sartre, "Varoluşçuluk" adlı eserinde, varoluşçu felsefeyi çevreleyen yanlış anlamaları titizlikle çürüterek okuyucuyu insan özgürlüğünün, sorumluluğunun ve özgünlüğünün özüyle yüzleşmeye davet etmektedir.

Önsöz

Kitabı çeviren Asım Bezirci aynı zamanda kitabın önsözünü de kaleme almıştır. Bu önsözde Bezirci, “varoluşçuluk nedir?” sorusuna her filozofun farklı cevap verdiğini; eksiksiz bir tanıma varmanın mümkün olmadığını; her tanımın varoluşçuluğun farklı bir yanına parmak bastığını belirtiyor.

Bezirci, filozof Heinemann’ın varoluşçuluğun gerçek bir tanımının yapılamayacağı düşüncesini hatırlatıyor. Heinemann’a göre varoluşçuluk, ortak bir “öz”, yani sabit bir ilkeler bütünü barındırmadığı için, onu tek bir cümleyle veya kuralla tanımlamak imkânsızdır. Her filozof, “**varoluş**” kavramına farklı bir anlam ve çözüm getirdiği için, bu sözcük yalnızca belirli bir dönemde ortaya çıkan ve **bireyin tecrübesine** odaklanan **çeşitli yaklaşımları** işaret eden genel bir etikettir.

Ancak varoluşçuluğun tanımlanamaması onun yok olduğunu göstermez. Bir hareketin veya kavramın sınırları belirsiz olsa da, yazılan eserler, yapılan tartışmalar ve yayılan entelektüel etki o hareketin gerçek ve önemli olduğunu ispatlar. Varoluşçuluk, tek bir tanıma sığmayacak kadar geniş ve zengin bir etki alanına sahiptir.

Her felsefenin eleştirenleri olduğu gibi varoluşçuluk da yoğun tenkitlere uğramıştır. Varoluşçuluğun simge filozoflarından Jean-Paul Sartre de bu eleştirilerden nasibini almıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde farklı ideolojik ve felsefi çevrelerden yoğun eleştirilere maruz kalmıştır.

Giriş bölümünde belirttiğimiz gibi, Sartre “Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır” adlı konuşmasında maruz kaldığı eleştirileri cevaplandırmaktadır.

Bezirci, orijinal adı “Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır” olan Sartre’ın bu eserini dilimize “Varoluşçuluk” adıyla çevirmiştir. Bunun nedeni “Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır” adlı eserin, varoluşçuluğun insancılık olduğunu göstermekten çok, ne olduğunu açıklamaya ve savunmaya çalışmasıdır.

Çevirmen Sartre’ın “Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır” metninin yanısıra, kitaba Sartre’ın Pierre Naville ile bir tartışması da dahil olmak üzere üç bölüm ilave etmiştir. Biz bu özetle sadece Sartre’ın konferans konuşma metninin özetini vereceğiz.

Jean-Paul Sartre’ın Varoluşçuluğu

Jean-Paul Sartre’ın sunduğu varoluşçuluk, bireysel varoluşu, seçimi, özgürlüğü ve eylemi vurgulayan bir felsefedir. Bu felsefe, insanların doğa, toplum veya ilahi bir varlık tarafından önceden verilmiş bir öz ile tanımlanmadığını ileri sürer. Aksine, bireyler eylemleri ve kararlarıyla kendi özlerini yaratırlar.

Sartre'in Felsefesi "Varoluş Özden Önce Gelir" Temel İlkesine Dayanır

Jean-Paul Sartre'in varoluşçu felsefesinin kalbi olan **"Varoluş Özden Önce Gelir"** ilkesi, insanı, geleneksel felsefi ve dini düşünceden kökten ayıran bir tezdır. Bu ilke, insanı, önceden belirlenmiş bir amaç veya doğa (öz) ile dünyaya gelen bir varlık olmaktan çıkarır ve onu **kendi varoluşunun tek yaratıcısı** ilan eder.

Her nesnenin bir özü, bir de varlığı vardır. Öz sürekli nitelikler topluluğu; varlık ya da varoluş ise dünyada etkin olarak bulunuş demektir. Bir çok kimse özün önce, varoluşun sonra geldiğine inanır.

Örneğin, bir **bıçağı** ele alalım. Bıçak yapılmadan önce, zanaatkârın aklında onun bir **öz**ü (yani kesme amacı, şekli) vardır. Bıçağın **öz**ü, varoluşundan önce gelir.

Sartre'a göre, geleneksel felsefe ve teoloji, Tanrı'nın insanı yarattığını savunarak, insanı da bu bıçak gibi görme hatasına düşmüş; insanın, Tanrı'nın aklındaki önceden tasarlanmış bir **"insan doğası"** (öz) ile dünyaya geldiğini kabul etmiştir.

Varoluşçuluk ise tam tersini öne sürer. İnsanda, ama yalnız insanda, varoluş özden önce gelir. İnsan, herhangi bir tanımlanmış öz, amaç veya belirlenmiş bir kader olmaksızın, önce **dünyada var olur** (existence); daha sonra hayatı boyunca yaptığı **tercihler, eylemler ve projeler** aracılığıyla adım adım kendi doğasını, yani **özünü (essence)** yaratır.

İnsan bu nedenle kendi kendini tanımlayan ve sürekli bir oluş halinde olan bir varlıktır. Sartre insanı geçmişteki eylemlerinin toplamı değil, geleceğe doğru atılan sürekli bir **tasarım (project)** olarak görür. Bu, insanın geçmişi tarafından belirlenmediği aksine her an yeniden seçme gücüne sahip olduğu anlamına gelir.

İnsan özgürdür ve bu özgürlük, ona kendi geleceğini yaratma sorumluluğunu yükler. Kısacası, bu görüşe göre insan **kendini yaratır**.

Bu felsefeye göre, "Ben zaten tembelim" demek bir bahanedir. Varoluşçu, "Şimdiye kadar tembel gibi davrandım, ama şu andan itibaren çalışkan olmayı seçiyorum (atılım yapıyorum)" der. İnsan, kendi sorumluluğu ve özgürlüğü altında, her an kendini yeniden yaratma gücüne sahiptir.

İnsan Tamamen Özgür ve Tepeden Tırnağa Seçim ve Eylemlerinin Sonucundan Sorumludur

Sartre'a göre insan özgür olmaya mahkûmdur. Çünkü yaratılmamıştır ve özgürlük varoluşun kaçınılmaz bir yönüdür. Tanrı yoksa, davranışlarımızın sorumluluğunu üzerimize alacak hiçbir dış güç yoktur.

Bu yüzden bu kaçınılmaz özgürlük, seçimlerimiz ve eylemlerimiz için derin bir sorumluluk yükünü beraberinde getirir.

Bu, bireylerin kararlarının sorumluluğundan, onları dışsal bir iradeye atfederek kaçamayacakları anlamına gelir. İnsan kendisini nasıl yarattığından tamamen sorumludur.

İnsan kendi seçimlerinden sorumlu olduğu kadar, kendi seçimini tüm insanlık adına yapmakta olduğu için "bütün insanlardan da sorumludur."

İnsan, kendini seçerken sadece bireysel bir seçim yapmaz; **tüm insanlık için bir seçim yapmış olur**. Yani olmak istediği kişiyi yaratırken herkesin nasıl olması gerektiğine dair bir örnek oluşturur. Sartre'a göre, bir insan "korkaklığı" seçtiğinde, aslında *korkak olmanın ne demek olduğunu* tüm insanlık için tanımlamış olur.

Bu nedenle kişi kendi eylemleriyle sadece kendi özünü değil, aynı zamanda **tüm insanlığın özünü de kurma sorumluluğu** taşır. Bu evrensel sorumluluk nedeniyle kişi kendi bireysel özelliğinin sınırlarını, yani insan olmanın ve seçmek zorunda olmanın sorumluluğunu aşamaz. Kişi her daim, **insanlık için bir model** olma yükümlülüğü altındadır.

Bunaltı (Varoluşsal Kaygı) Eylemin Zorunlu Başlangıç Noktasıdır

Sartre'de bunaltı, varoluşçuluğun evrensel sorumluluk yönüyle derin bağlantı içindedir. Kişinin kendini seçerken aynı zamanda bu tercihiyle **"tüm insanlar böyle yapmalıdır"** diyerek bütün insanlık için bir **değer örneği** oluşturmanın **evrensel sorumluluk yükü**, varoluşçu **bunaltı (varoluşsal kaygı)** duygusunu doğurur.

Bu bunaltı, bu nihai kararları tek başımıza aldığımızı, bize rehberlik edecek hiçbir dış otoritenin veya önceden tanımlanmış bir özümüzün olmadığını fark etmemizden kaynaklanır. Mutlak özgürlük ve sorumluluk yükü felç edici olabilir, ama aynı zamanda hayatı anlamlı kılan da budur.

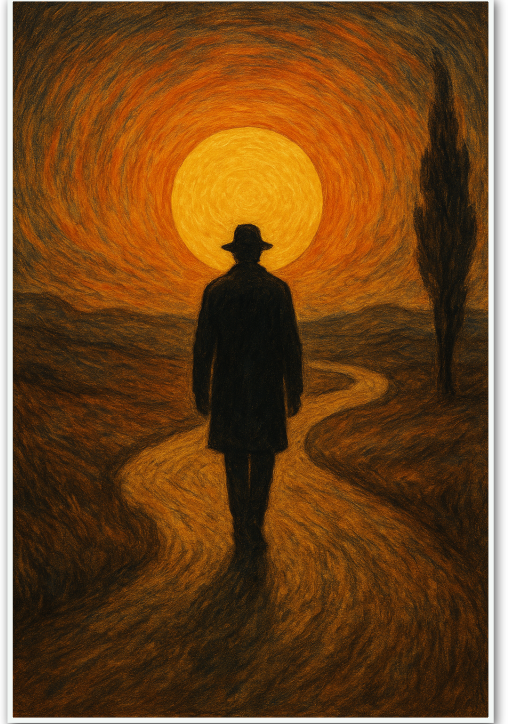
Sartre, bir saldırının sorumluluğunu yüklenen bir komutan örneği verir. Askerlerini ölüme gönderen bir komutan ister istemez bir bunaltıya, bir iç sıkıntısına kapılır. Komutanın hissettiği iç sıkıntısı, bu **mutlak sorumluluğun yükü** ile yüzleşmesinden doğar. O, sadece kişisel bir karar vermiyor; aynı zamanda "Bir askerin hayatının değeri nedir?" veya "Gerçek görev nedir?" gibi evrensel insani değerleri kendi eylemiyle **yeniden tanımlamaktadır**. Bu evrensel değer yaratma yükümlülüğü bunaltıyı doğurur.

Sartre için bunaltı, eyleme engel olan bir felç hali değildir; tam tersine, eylemin **zorunlu başlangıç noktasıdır**.

Bunaltı, komutana, kaçışın olmadığını hatırlatır. Eğer emir vermekten kaçınırsa, bu da bir **seçimdir** (eylemsizliği seçmek) ve yine sorumluluk doğurur.

Komutan bunaltı ile yüzleştğinde, tercihinin ağırlığını tam olarak idrak eder. Bu idrak, onun gözü kapalı, ezbere hareket etmesini engeller. Komutan, tam da bu kaygının baskısı altında en özgür ve en bilinçli seçimini yapar.

Komutan, saldırı, savunma, geri çekilme gibi bir sürü olanakla yüz yüze gelir. Bu olanaklar, doğuştan gelen veya önceden belirlenmiş **değerler** değildir.

Komutan bu olanaklardan birini (saldırını diyelim) seçinceye kadar, o eylem nötrdür, değersizdir. Komutan o an "Saldırın!" emrini verdiğinde, o eylem ancak seçildiği için bir değer kazanır ve evrensel bir örnek haline gelir. Bu durum, "Varoluş Özden Önce Gelir" ilkesinin eylemdeki somutlaşmış halidir.

Tanrı Olmadığı İçin İnsan Bir Başına Bırakılmıştır

Sartre'a göre **"bırakılmışlık"** kavramı, bireyin varoluşunu yönlendirecek **ilahi bir rehberlik olmadan** kendi varoluşunun ve değerlerinin sorumluluğunu **tamamen tek başına** üstlenmek zorunda kalmasının yarattığı çaresizliği ifade eder.

Böyle olunca kavradığımız değerleri bulmak olanağı da ortadan kalkar: Bizim adımıza iyiyi düşünecek bir Tanrı var olmadığından "iyi" diye önsel bir şey de var olamaz. Çünkü dürüst olmak, yalan söylememek, öldürmemek gibi "iyi ve doğru" eylemler hiçbir yerde yazılı değildir.

Bu, derin bir yalnızlık duygusunu ve hayatta kendi değerlerinizi ve anlamlarınızı inşa etmeniz gerektiği gerçeğini göz korkutucu bir şekilde kabullenmeyi gerektirir. Bu tanrısız evrende eylemleriniz için hiçbir dışsal gerekçe yoktur; kelimenin tam anlamıyla kendi hayatlarınızın mimarlarısınız ve onlara bir amaç yüklemekten sorumlusunuz.

Umutsuzluk Eylemsizlik Değildir

Sartre'ın bahsettiği **umutsuzluk**, basitçe mutsuz olmak veya pes etmek anlamına gelmez; tam tersine **gerçekçi bir olgunluk** halidir.

Bu felsefeye göre: İnsan, niyet ve çabalarına rağmen dünyadaki her şeyi kontrol edemeyeceğini (başkalarının eylemleri, olayların akışı vb.) kabul eder. Eylemlerimizin somut sonuçlarının bir garantisi yoktur.

Bu kabulleniş, Sartre için **teslimiyet** değildir. Başarı garantisi olmasa bile, kişinin amaç ve kararlılıkla hareket etmeye devam etmesi gerektiğini gösteren bir gerçekçiliktir.

Hiçbir ilahi güç dünyayı ve olanaklarını bizim istemimize uyduramaz. Bu böyle diye yan gelip yatmak gerekmez. Çünkü bir eyleme başlamak için umutlanmak gerekmez. Bu hayal kurmayacağım, ama elimden geleni yapacağım; yani çabamdan başka hiç bir şeye güvenmeyeceğim demektir.

Varoluşçuluk İyimser ve İnsancı Bir Felsefedir

Varoluşçuluk, Katolikler, Marksçılar ve bazı aydınlar tarafından **"miskinlik," "eylemsizlik," "nihilizm"** ve **"umutsuzluk felsefesi"** gibi yaftalamalarla suçlanmıştır. Jean-Paul Sartre, tam da bu eleştirilere karşı çıkmak için varoluşçuluğun aslında derin bir **iyimsellik** ve gerçek bir **insancılık (hümanizm)** taşıdığını savunur.

Sartre, varoluşçuluğun her insanın kendi hayatını, değerlerini ve kimliğini **kurma gücüne** sahip olduğunu söyler. Bu, insanı dışsal güçlere bağlı pasif bir nesne olmaktan çıkarır ve kendi geleceğini inşa eden **aktif bir özne** haline getirir.

Sartre'a göre, Tanrı'nın olmaması veya ilahi bir ahlaki yasanın bulunmaması bir eksiklik ya da kayıp değildir. Tam aksine, bu durum, insanın tamamen kendi kaderinin yaratıcısı olması

anlamına gelen muazzam bir fırsattır. İnsan, önceden belirlenmiş bir "öz" veya amaca mahkûm değildir; kendi özgürlüğünü kullanarak değerlerini kendisi var eder.

Varoluşçuluk insanı her şeyin mutlak merkezi kabul ettiği için **derin bir insancılık** taşır. İnsanı, evrenin anlamını ve ahlaki kurallarını koyan tek varlık olarak görerek, insanın potansiyeline olan inancını vurgular.

Varoluşçuluk, kişisel zorlukları ve sorumluluğun ağırlığını kabul etse bile, bu zorlukların üstesinden gelme gücünü insana vererek, onu **özgürlüğün ve yaratıcılığın** yegâne kaynağı olarak yüceltir.

Varoluşçu Değerlerin Kaynağı İnsanın Kendisidir

Sartre'ın felsefesinde, **Tanrı'nın yokluğu** veya ahlaki bir yaratıcının bulunmaması, mutlak, ezeli ve evrensel değerlerin de yokluğu anlamına gelir. Bu durum, değerlerin kaynağı sorusunu doğrudan insana yöneltir.

Sartre'a göre değerler dışarıdan, gökten veya doğuştan gelen yasalarla verilmez; aksine tamamen insan tarafından yaratılır. İnsan, **özden önce var olduğu** için, boş bir levha olarak dünyaya gelir ve bu boşluğu kendi tercihleriyle doldurmak zorundadır.

İnsan herhangi bir seçim yaptığında, aslında sadece kişisel bir tercih yapmış olmaz. O, bu seçimiyle bir değeri, bir yaşam biçimini, diğer tüm seçeneklere tercih edilebilir bir **normu seçmiş** olur. Örneğin, dürüst olmayı seçtiğinde "Dürüstlük değerli ve önemlidir" yargısını bizzat kendi eylemiyle kurar.

Kişi bu seçimi yaparken, **"Tüm insanlık bu durumda böyle davranmalıdır"** diyerek evrensel bir örnek oluşturur. Değer yaratma eylemi, bireyin evrensel sorumluluğunu üstlenmesidir.

Sartre ahlakı, soyut teorilere veya niyetlere değil somut eylemlere bağlar.

Bir kişi kendini "cömert" olarak tanımlayabilir, ancak bu sıfatın değeri, ancak kişinin somut bir yardım eylemiyle, yani cömertçe davrandığı an gerçekleşir ve somutlaşır. Eylemden bağımsız, boş bir cömertlik fikri yoktur.

Dolayısıyla Sartre ahlakı, bireyin kendi varlığını, sürekli eylemleri ve tercihleriyle aktif olarak yaratmasına bağlar. İnsan kendi özünü ve değerlerini, hayatı boyunca attığı adımlarla yazılı hale getirir. Bu durum, varoluşçuluğun en radikal ve sorumluluk yüklü yönünü oluşturur: **İnsan kendi ahlakının yaratıcısıdır.**

Sonuç Olarak Varoluşçuluk İyimserlik, Eylem ve Çalışma Öğretisidir

Jean-Paul Sartre'ın *Varoluşçuluk* kitabı, insanın hazır bir öze doğmadığını, kendini seçimleriyle yarattığını vurgular. Ona göre özgürlük kaçınılmazdır; bu nedenle hem güç verir hem de ağır bir sorumluluk yükler.

İnsan, yaptığı her seçimle yalnız kendi hayatını değil, tüm insanlık için bir örneği de belirler. Hayatın anlamı dışarıdan gelen bir otoriteyle değil, kişinin kendi eylemleriyle kurulur. Bu yüzden varoluşçuluk, umutsuzluk değil; insanın kendi değerlerini yaratma gücüne duyulan güçlü bir inançtır.

1. Varoluşun Temel İlkesi

- **Varoluş Özden Önce Gelir:** İnsan, önceden belirlenmiş bir **öz** (amaç, doğa) ile doğmaz. Önce dünyaya **var olur** (existence), ardından **eylemleri ve tercihleri** ile kendi özünü (essence) yaratır. İnsan, kendi kendini tanımlayan **sürekli bir oluş** halindedir.

2. Özgürlük ve Sorumluluk

- İnsan, yaratılmadığı ve ilahi bir yasa olmadığı için **mutlak surette özgürdür**; Sartre'a göre **"özgür olmaya mahkûmdur."**
- Birey, sadece kendi eylemlerinden değil, seçimini **tüm insanlık adına** bir değer örneği olarak yaptığı için **bütün insanlardan da sorumludur**. İnsan, eylemleriyle **insanlık için bir model** oluşturur.
- İnsan, geçmişteki eylemlerinin toplamı değil, **geleceğe doğru atılan sürekli bir tasarım** (proje) halinde olan bir varlıktır.

3. Varoluşsal Duygular ve Eylem

- **Bunaltı:** Bunaltı (varoluşsal kaygı), kişinin mutlak özgürlüğünün ve evrensel sorumluluğunun bilincine varmasından doğar. Bu bunaltı, eyleme engel değil, tam tersine **eylemin zorunlu başlangıç noktasıdır**, zira insanı bilinçli seçime iter.
- **Bırakılmışlık:** Tanrısal bir ahlaki çerçeve olmadığı için, birey kendi değerlerini ve varoluşunun sorumluluğunu **tamamen tek başına** üstlenmek zorunda kalmıştır; bu acı gerçek "bırakılmışlık" olarak ifade edilir.
- **Umutsuzluk:** Umutsuzluk, eylemlerin somut sonuçlarının garantisi olmadığını kabul etmektir. Bu, teslimiyet değil, başarı garantisi olmasa bile **kararlılıkla hareket etmeye devam etmeyi** gerektiren olgun bir **gerçekçiliktir**.

4. Ahlak ve İnsancılık

- **Değerlerin Kaynağı İnsanın Kendisidir:** Mutlak, ezeli değerler olmadığı için, **değerler insan tarafından eylemlerle yaratılır** ve somutlaşır. Ahlak, insanın niyetinde değil, **eylemlerinde** bulunur.
- **İyimser ve İnsancı Felsefe:** Varoluşçuluk, karamsar değil, aksine **derin bir insancılık** taşır. İnsanı pasif bir nesne değil, kendi hayatının ve değerlerinin tek yaratıcısı olarak merkeze alır. Bu felsefe, insanı **özgürlüğün ve yaratıcılığın** yegâne kaynağı olarak yüceltir.